

האי ברחוב הציפורים / אורי אורלב

מתוך: מדריך למורה "מראות", התשנ"ו, עמ' 325-323

בספר זה יש ניסיון להתמודד עם נושא השואה באמצעות הז'אנר של סיפור ההרפתקה. הספר מציג לפנינו קטע מן החיים בפולין בתקופת הכיבוש הנאצי דרך סדרת אירועים הפוקדים את הנער אלכס, גיבור הספר. העלילה כתובה בגוף ראשון מפיו של הנער אלכס ומוצגת מנקודת מבטו. הכתיבה הקולחת, המתארת את הרפתקאותיו הנועזות של הנער ואת מעשיו המתוחכמים, כובשת את לב הקוראים. שם הספר רומז על המוטיב המרכזי שבו: אלכס חי בבדידות בגטו שהתרוקן מתושביו, בדומה לרובינזון קרוזו, שחי על אי בודד. כמו רובינזון, שנאבק באיתני הטבע ואף יצר לעצמו הווי חיים משלו, כך גם אלכס. הוא מוצא לעצמו פינת מסתור בבית הרוס, מפתח רגש אנושי כלפי עכבר לבן ("שלגי") וכלפי הציפורים החגות מעל התקרה. בתנאים של בדידות וסכנה משקיף אלכס על עולם שהתמוטט ומוצא לעצמו דרך להישרד. תושייתו עומדת במבחן בכל המצבים ובכל המאבקים, כשכל אותה העת מהדהדים אימי השואה ברקע העלילה.

עלילת הסיפור משנה את כיוונה עם פרוץ המרד. אלכס, הגאה על כך שיהודים מתקוממים, משתף עצמו במרד ואף עושה שימוש באקדחו והורג גרמני. להגנתו הוא טוען: "בסך הכול הייתי כמו רובינזון קרוזו. גם רובינזון ירה בפראים, כשרצו לאכול את ששת השבוי" (עמ' 401). הסיום האופטימי במפגש המחודש עם האב סוגר את המעגל העלילתי ומבטא את האמונה והתקווה, שהטוב עתיד לנצח.

בפרק שלפנינו מתפתחת אווירת האימים מתוך הסגנון המאופק, המתרחק מכל פתטיות ורגשנות ומוסר על ההתרחשויות בלשון עניינית-עובדתית: אלכס מסתתר במחבוא שבשטח המפעל, מהרהר לפי תומו בהתרחשויות שהוא חווה ומדמיין דרכי הצלה פלאיות. אל הסלקציה שנערכת במפעל באותה שעה הוא מתייחס כאל חלק משגרת היום-יום. היעדרותה של אמו של אלכס, שכנראה לא תשוב עוד, הוא פרט נוסף בתודעתו של אלכס, המקבל זאת כחלק מעובדות המציאות המרה.

גם הפרידה של אלכס מאביו מתוארת באיפוק ובשלווה. בדרכם אל כיכר המשלוחים, דוחף ברוך המחסנאי, ידידו של האב, את אלכס אל הפרצה שבבית הרוס, שם יהיה עליו להישאר ולשהות ככל שיוכל - ימים, חודשים ואולי אף שנה תמימה ויותר, ולצפות לשובו של האב. ראשיתה של התכנית שרקם ברוך להצלת אלכס יוצאת אל הפועל.

שאלות לעיון ולדיון

השואה כרקע לסיפור העלילה

1. הספר מכיל פרטים אישיים לרוב, תיאורי מקומות, אנשים ואירועים. איזו תחושה נותנת עובדה זו? מה מלמדים הפרטים הללו שבספר על הרקע ההיסטורי ועל השואה?
2. אילו מחשבות העסיקו את אלכס בעודו במחבוא? מה אפשר להסיק מכך על אופיו ועל תכונותיו?
3. מדוע השתדל ברוך להציל דווקא את אלכס?
4. מה אפשר ללמוד על ברוך מפרק זה?
5. איך אלכס מתייחס לסלקציה שעושים הגרמנים במפעל? ממה נובע יחס זה?

סלקציה - בחירה, בררה. בתקופת השואה: איסוף קבוצות של יהודים ושליחתם למחנות ריכוז או למחנות השמדה.

6. בזכות מה מצליח אלכס להישרד?

דרבי העיצוב

1. האם אפשר להרגיש על פי סגנון הספר שהדובר הוא ילד? האם יש התאמה בין סגנונו לגילו? הסבירו והדגימו.
2. להלן רשימת מושגים. מה מתוך הרשימה מתאים לסיפור? בחרו והסבירו מדוע: תקווה, ידידות, אנושיות, הקרבה, אומץ, בריחה, אכזריות, שפלות. תוכלו להוסיף מושגים משלכם.
3. א. במה דומה אלכס לרובינזון קרוזו ובמה הוא שונה ממנו?
ב. האם הספר **האי ברחוב הציפורים** הוא "רובינזואדה"? נמקו תשובתכם.

רובינזואדה - סוג של רומן הרפתקאות, שגיבורו הוא איש שגלה לאי שומם ומגלה תושבייה כדי לשרוד. ספרו הנודע של דניאל דיפו, **רובינזון קרוזו**, המספר על רובינזון שפורש מהעולם הסובב אותו ומנסה ליצור באי פראי הווי חיים מיוחד במינו, שימש השראה לכתיבת רומנים רבים, המחקים את הרעיון והמעבדים אותו באופנים שונים. ספרים כאלה מכונים "רובינזואדות".

4. ספרים אחרים מסוג הרובינזואדה הם **אי הילדים** מאת מירה לובה,¹ **אי התעלומות** מאת ז'ול וורן,²

בעל זבוב מאת ויליאם גולדינג³ ואחרים.

א. מה המיוחד בספרים אלה? מדוע הם חביבים על בני נוער?

ב. האם מוכרים לכם ספרים נוספים מסוג זה? פרטו.

ג. במה הם דומים ובמה הם שונים מספרנו?

¹ מירה לובה, **אי הילדים**, כנרת.

² ז'ול וורן, **אי התעלומות**, ספריית מעריב.

³ ויליאם גולדינג, **בעל זבוב**, עם עובד.